
Új doktori disszertációk Svájc történetéről az I. világháború korában – Külgazdaság és külpolitika I.

2012 és 2016 között a Svájci Nemzeti Alap finanszírozásában került sor a „Svájc az első világháborúban – Egy kisállam transznacionális perspektívái a totális háborúban” című kutatás megvalósítására. Az összehangolt együttműködésben a Zürichi, a Genfi, a Berni és a Luzerni Egyetemek által elvégzett kutatások eredményeit hat disszertációban kívánják közzétenni a résztvevők. Az első tudományos publikáció *Florian Weber* tollából Svájc külgazdasági kapcsolatainak radikális átalakulását, és annak történeti körülményeit vizsgálta az I. világháború éveiben. Időközben már kiadtak egy-egy a migráció és a svájci humanitárius tevékenység témájáról szóló disszertációt is. A katonai igazságszolgáltatás történetéről, a háború alatti kivételes törvények történetéről, végül az élelmiszerellátás alakulásának történetéről pedig hamarosan megjelenik egy-egy tudományos feldolgozás.

Florian Weber disszertációja *Jakob Tanner* és *Tobias Straumann* közös témavezetésében készült el, amelyet sikeresen védett meg a Zürichi Egyetem Bölcsészettudományi Karán 2016 tavaszán. Weber munkájában az 1917–1918 közötti két évre koncentrált, ezekben az években az I. világháború következményeként a háborúzó felek közé szorult kis alpesi állam a gazdasági működőképességének és a politikai stabilitásának a megőrzése érdekében külpolitikájának kizárólagos figyelmét a külgazdasági kapcsolatok alakítására összpontosította. A szerző annak bemutatására tett kísérletet, mennyire képtelen volt Svájc mint semleges ország kivonni magát a háború hatásai alól. Arra kényszerült, hogy radikális módon átalakítsa a Német Császársághoz fűződő szoros gazdasági és kulturális kapcsolatait.

A szerző következetesen érvényesített arányossággal 20–25 oldal terjedelmű hét fő fejezetbe foglalta kutatásának mondanivalóját. A fejezeten belül alkalmazott 6–7 alfejezettel azonban már túlságosan felaprózta a munkáját. A jól olvasható, a figyelmet hosszan aktívan tartó történeti munka átlagosan 8–10 oldalnyi fejezetekből áll össze, valahogy úgy, ahogyan ez az angolszász *Christopher Clark* első világháborús kötetében kitűnően meg-

valósult. A túlzott felaprózás, a csupán egy-két oldalas alfejezet így vagy az adott téma leértékelődését sugallja, vagy a túl sok részletben való elveszés kockázatát hordja magában.

A fejezetek jó kronológiai felépítése minden történeti munka alappillére. Weber az 1917–1918 közötti két évet alapvetően jó koncepcióban: negyed-éves szakaszokra bontva dolgozta fel. 1916/1917 fordulójával, azaz a korlátlan tengeralattjáró háború és az USA hadba lépésének korszakával kezdte történetét. Ez utóbbi esemény ugyanis több szempontból is fordulópontot jelentett Svájc diplomáciai kapcsolataiban. Egyrészt, mert Svájc vette át a Német Császárság diplomáciai képviseletét az USA-ban, másrészt ekkortól az amerikaiak személyesen is nagyobb számban képviselték magukat az antant szövetségben és a semleges országokban. 1917 nyara az antant felé való külpolitikai orientálódás kezdetét hozta el Svájc számára. 1917 őszén létrehozták az amerikai Svájci Missziót azzal a céllal, hogy ez a háromtagú szervezet vezesse a két ország közötti gazdasági tárgyalásokat. 1918 tavaszán még élt a remény a svájci politika meghatározó személyiségeiben, hogy Németország képes lesz megfelelni gazdasági kötelezettségeinek, hiszen minden próbálkozás ellenére az amerikai készséget Svájc gazdasági támogatására még intenzív tárgyalások ellenére sem látták biztosítottnak. Miután az amerikai csapatok megérkeztek Európába, Amerika befolyása a semleges országokban, így Svájcban is minden területen egyértelműen megnőtt, 1918 őszére pedig mind politikai mind gazdasági értelemben megkerülhetetlen nagyhatalommá vált.

Az, hogy az I. világháború közvetlen hatást fog gyakorolni az alpesi ország helyzetére, abból is fakadt, hogy Svájc a legnyitottabb gazdaságú országok közé számított a háború kitörése előtt. 1891 és 1913 között bruttó nemzeti termékének 70 százaléka realizálódott külkereskedelmi forgalmában. Egyedi sajátosság ezenkívül, hogy már akkor magas volt a külföldi lakosok aránya (15 százalék 1910-ben) az ország magas munkaerőigénye miatt. A háború következményei felől közelítve érdemes tudatosítani azt is, hogy ugyanúgy magas inflációval küzdött az ország, mint más háborúzó felek (1919: 222%).

A svájci külpolitika legfontosabb célja tehát ilyen helyzetben nem lehetett más, mint élelmiszerellátásának biztosítása és a nyersanyagszállítások garانتálása ipari termelése számára. Az I. világháború közel öt éve alatt a konjunktúris kihatások gyors változásával szembesülhetünk. 1914 őszén a háború kitörése rövid sokkot hozott Svájc számára a kivitel és a behozatal átmeneti leállása miatt. A szembenálló felek állami kiadásai azonban ezt követően megnövekedett keresletet teremtettek, így 1915 és 1916 vonat-

kozásában háborús gazdasági konjunktúra állt be. Ez után azonban a központi hatalmak gazdasági tartalékai egyre inkább kimerültek, Svájc egyre több gazdasági restrikciónal nézett szembe. Így vált az Amerikai Egyesült Államokhoz való gazdasági közeledés az ország túlélésének alapvető fel-tételévé.

A belpolitikai és külpolitikai fordulatok történeti elemzésén túl érdekes történeti tudást kínál Weber munkája abban a tekintetben, hogyan hatottak ezek a tényezők a svájci külpolitika intézményi fejlődésére. A gazdaság, a politika és a diplomácia együttműködése különös felállásban valósult meg. A privát gazdasági szféra és a diplomáciai szolgálat több ponton szorosan összefonódott, nem tettek különbséget, nem húztak vastag határvonalakat az állami és a privát érdekek között. Svájc új amerikai követe az egyik leg-befolyásosabb gazdasági szereplő, Hans Sulzer wintherturi ipari gyártulaj-donos lett 1917-ben. A Sulzer-gyár ekkor nagy óceánjáró hajókba gyártott dízelmotort. A gyártulajdonos alapvetően cége költségére látta el Svájc diplomáciai képviselőjét New Yorkban. Az 1917 augusztusától novemberig működő amerikai Svájci Misszió három tagja szintén szoros munkameg-osztásban kísérte meg a svájci-amerikai kapcsolatok szinte nulláról való felépítését, olyan pszichológiai helyzetben, amikor az amerikai sajtó növekvő szocialista veszélyről cikkezett, és rendkívüli bizalmatlanságot táplált Svájccal szemben. John Syz textilgyáros a privát gazdasági szereplőkkel való kapcsolatkiépítést vállalta magára számítva ebben a közel 400 ezer Amerikába kivándorolt svájci támogatására. William Rappard gazdaság-történész sajtócikkek útján kísérte meg tompítani a kritikai cikkek élet, akadémiai körökben pedig előadásokkal kívánt ismereteket közvetíteni Svájc valódi helyzetéről. Nem utolsósorban arról is meg kívánták győzni az amerikai közvéleményt és politikát, hogy Svájc deklarált semlegességének humanitárius elkötelezettsége a legfőbb biztosítéka.

Weber könyve a Svájc iránt érdeklődők számára továbbá azért is meggyőződéssel ajánlható, mert Svájc az I. világháború korában fejlesztette ki egyedinek tekinthető külpolitikai gyakorlatát, a gazdasági kiegyenlítés útján történő politikai konfliktuskezelést. Az I. világháború ilyen értelmű elemzésén keresztül ennek a klasszikus történeti esetét ismerhetjük meg az I. világháború svájci külpolitika-történetében. Ez a politikai tapasztalat, egyúttal stratégia a XX. század folyamán számos sikert hozott a svájci dip-lomácia számára. Szabadkereskedelmét, ha ilyenről háborúban egyáltalán lehet beszélni, 1914 és 1918 között úgy tudta biztosítani, hogy a politikát és a gazdaságot egy kézbe, a gazdasági szereplők kezébe tette le. Ennek oka persze nem csupán egyfajta gazdasági kényszerhelyzet volt, hanem a

szakdiplomatak hiányának ténye a korabeli, egyre nagyobb jelentőségű diplomáciai rendszerben.

A Weber által választott kutatási téma historiográfiai szempontból csökkeneti a történeti hiátusok számát. Noha Svájc és az Osztrák–Magyar Monarchia korabeli története szintén feldolgozásra várna még, hiszen a korszak rendkívül szoros katonai együttműködésének a történetét leszámítva alapkérdések hiányoznak a diplomáciatörténet és a gazdaságtörténet területén is, még Weber sem igazán mélyült el a két szomszédos állam gazdasági kapcsolatainak elemzésében. Egyik oka ennek nyilvánvalóan az, hogy a gazdasági kapcsolatok jelentősége kölcsönösen a maga kb. 5 százalékos részarányával alapvetően eltörpül a Német Császársághoz fűződő gazdasági kapcsolatokhoz képest. Általában véve is elmondható, hogy kevés irodalom áll rendelkezésre Svájc és a központi hatalmak viszonyrendszeréről. Weber könyve tehát elsősorban a Német Császárság és az Egyesült Államok közötti radikális svájci gazdasági érdekelődés aprólékos elemzésével alkotott újat. Újnak tekinthető Weber monográfiája abból a szempontból is, hogy az eddig született tanulmányok túlnyomó része elsősorban a háború első éveire, a háborús konjunktúra pozitív hatásaira koncentrált. Ami pedig a svájci–amerikai kapcsolatokat illeti, itt is jórészt a bilaterális kereskedelmi kapcsolatok története állt eddig a fókuszban, elhanyagolva a külpolitikai összefüggéseket.

Ez a tudományos mű alapvetően tehát a svájci kül- és külgazdasági politika forrásalapú feldolgozását nyújtja a német és amerikai háborús befolyás változásainak tükrében. Fő következtetései szerint a Német Császárság vezető szerepet töltött be Svájc számára a központi hatalmak körében a háború folyamán. A háború második felében az Amerikai Egyesült Államok a világ legerősebb gazdasági hatalmaként sikeresen fordította az erőviszonyokat az antant szövetség javára. Svájc számára az I. világháború első felében a nemzetiségi konfliktusok voltak erősebbek, utána a szociális konfliktusok váltak meghatározóvá. A szerző értelmezése szerint az első világháború alatti svájci semlegesség egyáltalán nem fogható fel gazdasági pártatlansággként, hanem inkább rugalmas külpolitikaként értelmezendő. A történeti hanyatláselméletekkel szemben, amelyek elsősorban a nemzeti szuverenitás beszűkülése mellett érveltek, Weber inkább a semlegesség fogalmának változatossága mellett foglalt állást, kiemelve a gyorsan változó feltételekre gyorsan alkalmazkodó svájci külpolitika jelentőségét. Ezt a külpolitikát a gazdasági kényszerűség alakította, és egy jó kapcsolatrendszerrel bíró gazdasági elit irányította. A privát gazdaság képviselői – elsősorban a gyáripáré – meghatározó politikai pozíciókat foglaltak el a háború éveiben. Svájc

ezenkívül fontos hídszerepet is betöltött, hiszen az USA ott működött a központi hatalmak országaiban felszámolt követségeit. Az ország ezáltal széleskörű információszerzési lehetőséget kínált a világ számára, mind a katonai hírszerzés, mind a háborús hitelközvetítés területén. Ezzel a rugalmas külgazdasági politikával vált Svájc a szoros német függésből transzatlanti gazdasági szereplővé. Az összeomló német gazdaság nem tudta ki-elégíteni Svájc gazdasági igényeit, ezért vált az antant hatalmak gazdasági rendszerének tagjává.

Mindezek elolvasása után felvetődhet az a kérdés, vajon a központi hatalmak gazdasági értelemben veszítették-e el az első világháborút? Svájc szemszögéből tekintve ugyanis a négyes szövetség gazdasági tekintetben veszítette el az I. világháborút!

Florian Weber: Die amerikanische Verheissung. Schweizer Aussenpolitik im Wirtschaftskrieg 1917/18. (Az amerikai ígélet. Svájci külpolitika a gazdasági háborúban 1917/18.) Zürich, Chronos Verlag, 2016. 271 o. ISBN 978-3-0340-1369-7

Gyarmati Enikő